

<https://doi.org/10.53656/his2022-3-6-his>

Reviews and Annotations
Рецензии и анотации

ИСТОРИЯТА КАТО МЪДРОСТ

Пенчо Д. Пенчев

Университет за национално и световно стопанство

Една от характеристиките на съвременната академична култура е, че основните научни приноси са статии, публикувани в авторитетни периодични издания. Обобщенията в тази посока са рискови, но може да се твърди, че по различни причини намалява както търсенето, така и предлагането на обемни, обобщаващи и научно издържани изследвания като класическите за българската историография публикации на Васил Златарски, Петър Ников, Иван Снегаров, Михаил Арnaudов и др.

Представената книга на проф. Петко Ст. Петков „Пътищата към Освобождението“ е сборник, който съдържа някои от най-смислените негови статии, студии, спомени и публични лекции за периода от 2009 до 2020 г. Интересът към нея е оправдан не само защото тя би била добро и полезно четиво за студентите на автора във Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“. Част от статиите, които са попаднали в съдържанието, са публикувани не в периодични издания с лесен достъп, а в сборници от научни конференции, които са с малък тираж и често остават неизвестни дори за специалистите. От тази гледна точка, „Пътищата към Освобождението“ е изключително полезна за професионалните историци. Те обаче не са единствените потенциални потребители на предлагания научен продукт. Важно качество на материалите е, че са написани, от една страна, напълно съобразно с изискванията за достоверно историческо изследване, а от друга – четивно, разбираемо и достъпно за всеки просветен читател. Авторът не издига стена от претенциозни и трудноразбираеми термини между себе си и евентуалния потребител. Напротив, книгата може да се приеме като показана за познаване на някои от фундаменталните въпроси от миналото ни, за размисъл върху тяхното съвременно значение и за отражението на миналото върху настоящето.

Още в предговора, озаглавен „За книгата“, Петко Ст. Петков изказва изненадващата за несвикналия с фините нюанси на историята теза, че „Освобождението не е еднократен акт“. Твърдението е изненадващо, защото още от началното училище всички знаем, или поне се предполага, че знаем, кога се е освободила България. Авторът обаче с основание припомня, че дори ми-

тологизираният Санстефански прелиминарен договор оставя български земи под чужда власт – на Османската империя, но и на Сърбия и Румъния. Малка част от българите там успяват да се освободят и да станат част от модерната унитарна българска национална държава. И преди, и след създаването на Българското княжество пътищата към Освобождението на българите са разнообразни. Между представителите на българската интелигенция се обсъждат и се правят опити за достигане до свободата по различни начини, с различни средства и съюзници. Тази концепция е доразвита и по мое мнение – успешно доказана с няколко от включените статии. Впрочем мъдростта на историка надхвърля елементарната фактология, авторът припомня на читателя, че свободата освен колективни има и индивидуални измерения и борбата за втората свобода е процес, който не прекъсва. Той пише „създаването на национална държава е важно, но не единствено условие човек да иска и да бъде лично свободен“ (с. 149).

Една от големите теми, която присъства в предлаганите статии, е стремежът към изчистване на понятия и термини, а на тази основа – осмисляне и правилна оценка на основни процеси в българската история. В този дух могат да се четат статиите, посветени на българската църковна история от края на XIX и началото на XX век, на оценката за резултатите от Руско-турската освободителна война 1877 – 1878 г., за значението на подписаните Основи на мира на 19/31 януари 1878 г. и на Санстефанския прелиминарен договор, на Търновската конституция и др. Изнесените факти и обстоятелства, заедно с обясненията към тях са ценни и с това, че предизвикват читателя към размисъл. Авторът убедително доказва, че подписаните Основи на мира в Одрин на 19/31 януари са по-добре съобразени с реалностите на Балканите и в Европа и по тази причина са давали шанс на по-голяма част от българските земи да влязат в границите на българската държава. Чрез Санстефанския договор Русия разкрива амбициите си пред останалите сили и предизвиква тяхното недоволство, което води до Берлинския договор. При отговора на въпроса защо се достига до подобно развитие, авторът сочи хипотезата за дипломатическата несъобразителност на висшите военни в Русия. Обобщаващият извод от този епизод – в историята не всичко е плод на предварително планиране, историческите процеси зависят от твърде много фактори и трудно може да се установи една централна, всемогъща и всезнаеща структура, която решава всичко.

П. Ст. Петков е утвърден изследовател на отношенията между църква и държава след Освобождението (Petkov 2013). В представената книга е доразвита тезата, че борбата за църковна независимост, важна и определяща за българския преход към Новото време, до известна степен е съдействала за отклоняване на православната църква от нейната роля на крепител на фундаментални ценности.

Заслужава да се посочат приносните концепции на автора за това, че корените на българския конституционализъм трябва да се търсят в десетилетията преди Учредителното събрание, че лекомислено отхвърленият рапорт на 15-членната парламентарна комисия, избрана от Учредителното събрание, е „българският проект за конституция“, че определенията за конституцията като демократична и отразяваща интересите на широките народни маси не са адекватни, че залегналият в конституцията приоритет на монархическата институция отразява вижданията на мнозинството от водачите на българското общество от периода преди Освобождението и т.н. Като основен закон на Княжеството, Търновската конституция има своите безспорни достойнства, но тя е исторически документ, а не „свещена крава“ и подлежи на внимателен критичен анализ. В предлаганите текстове на Конституцията като че ли преобладава оправданият стремеж на автора да коригира клишета и популярни митове. Не трябва да се забравя обаче, че основният закон на Българското княжество, независимо от принципните и функционални недостатъци, има редица положителни характеристики (Penchev 2018).

Към стремежа да се изчисти понятийният апарат, с който се бори в писането и публичното говорене за българската история, стои обоснованото настояване да не се прикрива фактът, че българските земи са военно окупирани от руските войски по време на Руско-турската война от 1877 – 1878 г. и след нея. Петко Петков предлага убедително обяснение на твърдението, че 3 март не е подходящ национален празник. При това обяснение, ненатоварено с традиционните русофилски или русофобски пристрастия. По сходен начин може да се приеме и ясното послание за това, че е нужно да се върне старото и истинско име на връх Свети Никола, защото в настоящия момент съществуват два върха с името Шипка (идея, развита освен в публикуваната в сборника статия и в отделна книга: виж Petkov 2018).

В сборника има статии, които не могат да се определят като академични в строгия смисъл, но пък са „скрити“ бисери. Такъв е характерът на спомените „Моят Казанлък“. Авторът разказва с умиление, но и с мярата на опитен историк спомените си от родния Казанлък. Тези спомени могат да влязат като градиво за една човешка история на българите през втората половина на XX век, история на хора с мечти, с ограничения за реализацията им, с младежка дързост и с отношение към постиженията на световната култура и нейните местни измерения...

Статиите не са посветени само на фактологични или аналитични приноси. Те присъстват в книгата и безспорно обогатяват историческото познание. На този етап от научното си развитие Петко Ст. Петков предлага и интересни обяснения за същността и смисъла от работата на историка. Основната си концепция в размислите и разговорите за историята авторът изразява с думите: „Като историк винаги съм изхождал от позицията, че няма само

едно, камо ли „правилно“ обяснение на факт, събитие, историческа промяна“ (стр. 404). Освен това той изказва еретичната за привържениците на единната история мисъл, че в съвременната историческа наука съществува „интуитивен елемент“. Като пример за приложение на тази идея в конкретно изследване може да се посочи предложението да се мисли за Георги Раковски като „възможен български княз“ (стр. 49). За всички е ясно, че това не е станало, но нищо не пречи да се разсъждава и да се премине отвъд границите на сухата фактология, без да се изпада в безплодно фантазиране. Идеята е дълбока и важна. Тя преминава отвъд границите на конкретните изследвания. Явно, в резултат от системните си занимания с първични исторически документи и воден от стремеж към изясняване на фактологични и концептуални празноти, П. Петков достига до извод, до който са достигали и други големи учени¹. Миналото и животът, като цяло, са твърде сложни и за да се разберат, е необходимо професионално и съвместно отношение към историческите извори, но също интуиция, мъдрост и житейски опит.

БЕЛЕЖКИ

1. Икономистът Фридрих Хайек например пише за случаи, в които историкът е воден от своя инстинкт при изследване на определени процеси от миналото (Hayek 1948 (1980), 72).

ЛИТЕРАТУРА

- ПЕНЧЕВ, П., 2018. Към конституционната структура на българската държава. *Бизнес и право*. 2, 25 – 41.
- ПЕТКОВ, П. С., 2013. *Българската православна църква и държавната власт в Княжество/Царство България 1878 – 1912*. В. Търново: Фабер.
- ПЕТКОВ, П. С., 2018. *Книга за върховете Свети Никола и Шипка*. София: Български бестселър.
- ПЕТКОВ, П. С., 2021. *Пътищата към Освобождението*. София: Български бестселър.
- НАЙЕК, F., 1948 (1980). *Individualism and Economic Order*. Chicago and London: University of Chicago Press.

REFERENCES

- HAYEK, F., 1948 (1980). *Individualism and Economic Order*. Chicago and London: University of Chicago Press.
- PENCHEV, P. 2018. Towards the Constitutional Structure of the Bulgarian State. *Business and Law*. 2, 25 – 41.

PETKOV, P., 2013. *The Bulgarian Orthodox Church and the State Power in the Principality/Kingdom of Bulgaria 1878 – 1912*. V. Tarnovo: Faber Publishing House.

PETKOV, P., 2018. *A Book about the Peaks St. Nicholas and Shipka*. Sofia: Bulgarian Bestseller Publishing House.

PETKOV, P. 2021. *The roads to the Liberation*. Sofia: Bulgarian bestseller.

HISTORY AS WISDOM

✉ **Prof. Pencho D. Penchev, DSc.**

ORCID iD: 0000-0001-7542-1625

Web of Science Researcher ID: Q-4377-2016

Scopus Author ID: 35275649000

University of National and World Economy

Sofia, Bulgaria

E-mail: p.penchev@unwe.bg